

Türkiye'nin Bolşevik partisi: Türkiye Komünist Fırkası

Sungur Savran

Osmanlı ve sonra Türkiye 20. yüzyılın ilk çeyreğini büyük bir devrimci sarsıntı içinde geçirdi. Bu sarsıntının daha başlarında, Hürriyet devrimi bile gerçekleşmeden önce 1903'te, bir Kırım-Kazan Tatarı, Yusuf Akçura, Türkiye hâkim sınıflarının o çeyrek yüzyıl boyunca üzerinde savaş verecekleri ideolojik alanı tanımlayan bir uzun makale ya da risale yayınladı: *Üç Tarz-ı Siyaset*¹ başlığını taşıyan bu risale, bütün 20. yüzyıl boyunca diriliğini koruyacak, siyaset bilimcilerin her yeni kuşağı bu çalışmayla tanışacak ve hesaplaşacak, yani Yusuf Akçura'nın çalışması toplumun düşünsel belleğinde derin bir iz bırakacaktı. Bunun belki de en önemli nedeni, çalışmanın Türkiye'nin hâkim sınıflarına izleyebilecekleri iç ve dış politika hattı açısından var olan mantıksal seçenekler konusunda gerçekten berrak bir ideolojik ve politik ufuk sağlıyor olmasıydı. Uzunca bir süre, Osmanlıcılığın toplumun ufkundan çıktığı elbette düşünülebilirdi. Ama 21. yüzyıl başında artık bu bile doğru değil: Belirli bir tadilattan geçmiş olarak da olsa o bile yeniden gündeme gelmiş durumda. Tabii aslında Yusuf Akçura'nın ortaya attığı üç tarz-ı siyasetin her biri zaman içinde tadilat-

¹ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul: Ötügen, 2015. Bu son derecede popüler risalenin elbette birçok başka basımı da mevcuttur.

tan geçti: Türk milliyetçiliği de, İslamcılık da, Osmanlıcılık da zaman içinde farklı kılıklara büründü. Üstelik her bir seçeneğin bu değişik varyantları arasında, somut etkileri açısından gerçekten çok önemli farklılıklar vardı. Ama çok genel hatlarıyla bakıldığında, Türkiye’de son yüzyıl boyunca ortaya çıkmış bütün hâkim sınıf siyasi akımlarının řu ya da bu ölçüde bu üç seçenekten birine (bazen ikisine) akraba olduğu söylenebilir.

Ne var ki, tarih başka bir açıdan Yusuf Akçura’yı erkenden yanlışlamıştır. Devrimci çeyrek yüzyıl sona ermeden, Osmanlı’nın ve Türkiye’nin ufkunda bir **dördüncü tarz-ı siyaset** belirmiştir: komünizm. Türkiye Komünist Fırkası, dünya komünist hareketinin bir parçası olarak, 1920 yılının 10-16 Eylül günleri arasında yapılan bir kongre ile Bakû’de kurulmuştur. Böylece, Akçura’nın sözünü ettiği ideolojik-politik doğrultulara hiç uymayan bir hareket Osmanlı’nın ve Türkiye’nin tarihi gündemine girmiş olmaktadır.²

Üç Tarz-ı Siyaset’te parlak bir düşünce berraklığı ortaya koyan Akçura neden bu olasılığı hesaba katmamıştır? Komünizm (ya da risalenin kaleme alındığı 1903’teki adıyla sosyal demokrasi) Osmanlı topraklarında henüz ortaya çıkmamıştı demek yeterli değildir. Akçura Rusya’da doğmuş ve yetişmiş bir aydın olarak modern çağın, tarih sahnesine sosyalizm diye bir akım çıkarttığını, bu akımın 19. yüzyılın ortalarından itibaren kapitalizmin ilk geliştii Avrupa coğrafyasında, sonra Kuzey Amerika’da hızla geliştiiğini, Rusya’da da hem bir köylü sosyalizminin hem de 1880’li yıllardan itibaren Marksizmin gelişmeye başladığını bilemeyecek biri değildir. Şayet Osmanlı toplumu da kapitalizmin dünya çapında başlattığı bu dönüşüm sürecine girdiyse, elbette aynı gelişmenin burada da ortaya çıkması en azından bir olasılıktır.

Peki, Akçura bu konuda neden belirgin bir körlük göstermiştir? Çünkü Akçura bir hâkim sınıf ideologu idi, Osmanlı-Türk hâkim sınıfına akıl veriyordu. Oysa komünizm başta modern işçi sınıfı olmak üzere, sömürülen, ezilen sınıflara yaslanarak serpilip gelişen bir akımdı. Bu yüzden Yusuf Akçura, Türkiye için dördüncü tarz-ı siyasetin **proletarya enternasyonalizmi** olduğunu görememişti. Oysa ünlü risalenin yazılışının üzerinden 20 yıl bile geçmeden bu ideolojik-politik akım Osmanlı’nın baş mirasçısı Türkiye’de basbayağı ağırlıklı bir seçenek olarak toplumun gündemine girecekti.

Böylece proletaryanın daha önce güçlenerek tarih sahnesindeki yerini almış olduğu başka toplumlarınkine benzer bir süreç Osmanlı ve Türkiye’de de başlamış oluyordu. Bu, Marx’ın kaleme aldığı bir I. Enternasyonal belgesinde şöyle betimlenen sürecin Türkiye’de ortaya çıkışıydı: “Mülk sahibi sınıfların bu kolektif iktidarına karşı işçi sınıfı, ancak, kendini mülk sahibi sınıflar tarafından kurulmuş olan bütün

2 Denebilir ki, Kemalizm’in Millî Mücadele bittikten sonra ortaya çıkan Batıcılığı da Akçura’nın ufkunun dışında kalmıştı. Bu doğru olmakla birlikte Kemalizm hiç olmazsa agresif bir Türk milliyetçiliğini teşvik etmek bakımından Akçura’nın üç akımından biriyle akrabaydı. Komünizm için bu hiç söylenemez. O tür akrabalıklar olduysa, bunlar olsa olsa ana yoldan sapmanın ürünü olmuştur.

eski partilerden ayrı ve onlara karşı duracak bir siyasi parti olarak örgütleyebilirse bir sınıf olarak hareket edebilir.”³ **TKF işte bu koşulu sağlamıştır: Türkiye işçi sınıfının “bir sınıf olarak hareket etmesi” için gerekli adım atılmıştır.** Marksist politikanın en önemli koşulu olan “sınıf bağımsızlığı” ilkesinin en önemli önkoşulu yerine gelmiştir.

Eylül 1920’de Bakû’de kurulan Türkiye Komünist Fırkası (TKF), bu alandaki tek örgüt ya da parti değildi. Daha önce başka sosyalist partiler kurulmuştu. TKF’nin doğduğu dönemde ise hem Osmanlı-Türkiye toprakları üzerinde (işgal altındaki başkent İstanbul’da ve işgal altında olmayan Anadolu kentlerinde), hem de yurtdışında başka komünist partileri ortaya çıkmıştı. Üstelik, TKF kuruluşundan sadece dört ay sonra Mustafa Suphi ve arkadaşlarının memlekete dönüş çabası sırasında Trabzon’da katledilmeleriyle büyük bir darbe yedi ve yeniden toparlanana kadar epey sorun yaşadı. Buna rağmen TKF, diğer bütün sosyalist ve komünist parti ve örgütlerden, onlarla karşılaştırılmayacak ölçüde daha önemlidir. Bunun bir dizi nedeni vardır. Bunlara aşağıda değineceğiz. Bu yazı, TKF’yi Osmanlı-Türkiye coğrafyasında kurulan bütün öteki partilerden ayıran oluşum sürecine ve özelliklerine ışık tutmaya ve böylece 100. kuruluş yılında bugünün Marksist-komünist hareketi için neden önemli olduğunu ortaya koymaya çalışacak.

Konuya girmeden önce, neden bütün yazı boyunca Türkiye Komünist Fırkası adını kullandığımızı, Türkiye Komünist Partisi adına hiç başvurmadığımızı izah edelim. Elbette partinin kuruluşunda adı budur ve dolayısıyla böyle anılması olağandır. Ama tek neden bu değil. Türkiye Komünist Partisi, zaten 1920’li yıllarda Stalinizmin etkisi altında büyük ölçüde karakter değiştirmiş bir parti. Dolayısıyla, ilk devrimci Marksist, Bolşevik dönemini daha sonraki evresinden ayırmak önem taşıyor. Bizim bu yazıda partiyi ilk kurulduğu halindeki özellikleriyle tartışmak istiyor oluşumuz, bu adı kullanmayı avantajlı kılıyor. Ama daha da öteye, bugün Türkiye Komünist Partisi adı, tarihi TKP ile arasında hiçbir dolaysız bağ olmayan bir parti tarafından kullanılıyor. Ve gençliğin görel olarak politize olan kesimleri tarihi partiyi bilmiyor, ama o partiyi kısmen biliyor. Dolayısıyla “Parti” terimini kullanırsak kafalarda yanlış izlenimler doğacak. Oysa “Fırka” denildiğinde böyle bir yanlış anlama olanaksız hale geliyor. Bu yüzden yazı boyunca daima Türkiye Komünist Fırkası’ndan söz edeceğiz.

Beş devrimin mahsulü

TKF, devrimci bir parti olarak beş ayrı devrimin ürünü olan bir sentezdir. Önce Ekim devriminin merkezinde yer aldığı dünya devriminin birinci dalgasının içinde hangi devrimlerin TKF’nin doğumuna ebelik yapmış olduğuna bakalım.

1917 Ekim devrimi, Türkiye’nin büyük kuzey komşusu Çarlık Rusyası’nı ilikleri-

3 “Documents of the First International: 1871-72”, Karl Marx, *The First International and After*, der. David Fernbach, Harmondsworth: Penguin, 1974, s. 269.

ne kadar sarsarak 1917 ile 1922 arasındaki beş yıl içinde, kendi kaderini tayin etmesine itiraz edilmediği için ayrılan bir dizi Avrupa ülkesi (Polonya, Finlandiya, üç Baltık ülkesi) dışında, Çarlık Rusyası'nın devasa topraklarında işçi sınıfı iktidarının kurulmasını sağlamıştır. SSCB'nin ne kadar büyük bir ülke üzerinde kurulduğunu anlamak için şunu hatırlamak yeter: 1922'de kurulan SSCB 1991'de çözüldüğünde, Ukrayna, Belarus, güney Kafkasya ülkeleri ve Orta Asya'nın altı ülkesi birlikte ayrıldığı halde, SSCB'nin baş mirasçısı Rusya Federasyonu bugün bile hâlâ dünyanın yüzölçümü bakımından açık ara en büyük ülkesidir. Bu, bir kez SSCB'nin sıradan bir ülkeden çok daha zengin doğal kaynaklara sahip olması sonucunu doğurdu. Ayrıca dış politika, diplomasi ve askeri olanaklar bakımından ortaya bir dev çıkıyordu: SSCB Batı'da Almanya'nın, güneyde Türkiye'den Hindistan'a bir dizi ülkenin, doğuda Japonya ve hatta ABD'nin komşusuydu ya da neredeyse komşusu gibiydi. Kısacası, Ekim devrimi, neredeyse bir ülkenin değil, iki kıtanın ortak devrimiydi.

Ekim devrimi TKF'nin kuruluşunu doğrudan ve dolaylı yollardan belirleyen esas faktör olarak düşünülebilir. Dolaysız olarak, devrim patlak verdiğinde Rusya'da bulunan, sayısı on binleri bulan Osmanlı vatandaşı savaş esirleri arasında birçok insan komünist bir toplum kurma çabasının ya da o günkü yaygın deyimle Bolşevikliğin ne olduğunu kendi gözleriyle görme fırsatını bulmuş, bunlardan bir bölümü kendileri komünist olmasa bile o güne kadar belki adını bile duymadıkları bu siyasi akıma sempatiyle yaklaşır olmuş, daha küçük bir kısmı ise doğrudan bu etki altında komünist olmuştur. Bu insanların, Osmanlı'dan geri kalan ve nüfusunun çoğunluğu Müslüman halklardan oluşan Anadolu ve doğu Rumeli bölgelerinde emperyalizmin işgal ve hâkimiyeti altında kendi memleketlerinin durumunu izlerken emperyalizme düşman olmamaları, bu nedenle de Bolşevikliğe sempati duymamaları neredeyse olanaksızdır. Millî Mücadele ile Sovyet Rusya arasında erken bir aşamadan itibaren emperyalizme, özellikle İngiliz emperyalizmine karşı kurulan ittifak ve Bolşevik yönetimin Anadolu'ya para, silah, mühimmat ve diplomasi bakımından verdiği destek de bu sempatiyi kaçınılmaz olarak arttırmıştır.⁴

Üstüne üstlük Rusya herhangi bir Hıristiyan ülkesi değildir. Çarlık Rusyası Volga bölgesi Tatarlarının, Kırım Tatarlarının, 19. yüzyıl ortasından itibaren Kafkasya Müslümanlarının, 19. yüzyıl sonundan itibaren ise Orta Asya Türki ve Farsi halklarının yaşamakta olduğu bir ülkedir. Yani savaş esiri Türklerin kültür ve dil bakımından kolayca iletişim içine girebileceği bir dizi halk yaşamaktadır Ekim devriminin adım adım yayıldığı topraklarda. Bu halklar arasında yeni Bolşevik rejime en erken sahip çıkan Kazan Tatarları TKF'nin oluşumunda önemli bir rol oynarken, Azerbaycan komünistleri de firkanın kendi ülkelerinin başkentinde kurulması sürecine çok güçlü

⁴ Bütün bu ilişkilerin ne denli derin olduğunu bu sayıdaki diğer yazımızda ("Bir İhtilal Olarak Millî Mücadele") ayrıntısıyla anlatıyoruz.

bir destek vermişlerdir.⁵

Bolşevizm, kendi doğası gereği, bu savaş esirleri arasında komünist olanlara en has Marksizmi öğretmiştir. Cihan Harbi 1914'te patlak verdiğinde uluslararası sosyalist ve işçi hareketinde yaşanan yarılmada Bolşevizm devrimci Marksizmin ve enternasyonalizmin tutarlı temsilcisi olarak (birkaç kısmi istisna dışında) tek başına kalmıştı. Diğer partiler kendi burjuvazilerinin emperyalist yağma politikalarına destek oluyordu. Ekim devrimi patlak verdikten sonra bu partilerin sınıf işbirliğinin onları aynı zamanda devrimden de koparmış olduğu ortaya çıkacaktı. İşte bu yüzdendir ki, Rusya'daki Türk esirlerin Bolşevizm etkisi altında komünist olması, onların gerçek bir devrimci Marksist kavrayışa ulaşmalarına büyük katkıda bulunmuştur.

Nihayet, Ekim devriminin zaferinden sonra dünyanın dört bir köşesinden bu ülkeye cezbedilenler arasında, ileride TKF'nin devamı olacak olan Türkiye Komünist Partisi'nde ve daha genel olarak Türkiye komünist hareketinde görev yapacak insanlar da vardır. Nâzım Hikmet ve en yakın arkadaşı Vâlâ Nurettin, TKP'de yöneticilik yapacak olan bir dizi insan, önce TKF yöneticisi olsa bile 1920'li yılların ortasında Kemalizmin hizmetine girecek olan ünlü yazar Şevket Süreyya Aydemir hep devrim Moskova'sı'nda komünist olmuşlardır.

Ekim devriminin dolaylı diyebileceğimiz katkısı ise esas olarak Bolşeviklerin kuruluşunda büyük rol oynadıkları Komünist Enternasyonal (Komintern) aracılığıyla olmuştur. Bu etkiye aşağıda partinin somut oluşumuna eğildiğimizde gireceğimizden şimdilik bunu belirtmekle yetinelim. Ama derhal altını çizelim ki TKF kelimenin en dar anlamında Komintern'in bir öğrencisi ve ürünüdür.

TKF'nin oluşumuna katkıda bulunan ikinci büyük devrim, Rusya'nın Ekimi'nden sadece bir yıl sonra Almanya'da patlak veren 1918 Kasım devrimidir. Savaş sırasında Osmanlı, müttefiki Almanya'ya çok sayıda öğrenci ve vasıflarını geliştirmeleri amacıyla fabrika işçisi yollamıştı. Alman devrimi tarihin gündemine girdiğinde, özellikle başkent Berlin'de Osmanlı vatandaşı çok sayıda işçi de Alman işçileriyle birlikte barikatlara çıkmıştır. Öğrencilerin önemli bir bölümü de devrime katılmıştır. Bilindiği gibi, Kasım'da devrimin Marksist kanadının en önünde, Alman sosyal demokrasisinin savaşa taraftar çoğunluğundan farklı olarak "esas düşman içimizde" sloganı doğrultusunda yürüyen Karl Liebknecht ile Rosa Luxemburg'un kurmuş olduğu Spartakus hizbi vardı. Ocak 1919'da yaşanan ayaklanma yenilgiye uğrayınca bu iki devrimci katledilecektir.

Bu dönemde Almanya'da bulunup devrimci olanlardan Hilmi oğlu Hakkı daha sonra TKF kuruluş kongresine delege olarak katılmıştır. O kongrede Berlin günlerini şöyle anlatıyor:

⁵ Azerbaycan Komünist Partisi, kongreye destek olmak için para ve erzak yardımı yapmış, kültürel faaliyetlere de destek olmuştur. Bkz. Yavuz Aslan, "Türkiye İştirakiyün Teşkilâtlarının Birinci Kongresi", *Türkiye Komünist Fırkası Birinci Kongre* içinde, der. Emel Seyhan Atasoy-Meral Bayülgen, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2. Basım, 2018, s. 18.

Arkadaşlar, zannettiğiniz gibi Türkiye amelesini hakikati yalnız bugün anlamış değildir. Tahsil için Avrupa'nın muhtelif memleketlerine ve muhtelif fabrikalarına gönderilen genç Türk amelesini, Avrupa amele hareketlerinde ümit verici roller oynamışlardır. 1918-1919 inkılabına [devrimine] iştirak eden hakiki Spartakistlerle beraber büyük cidalde [cenkte] can veren birçok komünistlerimiz vardır. (...) büyük ideale bağlı, saf ve civanmert genç inkılapçılarımız Liebknecht ve Rosa Luxemburg etrafında Spartaküs hareketine bilfiil iştirak ettiler. Bu genç yoldaşların cihan inkılabına doğru attıkları kat'i ve kahraman adım, bize beynelmilel teşkilatların kuvvetlendirilmesi lüzumunu hissettirmişti. Spartaküs vukuatı [olayları] esnasında birkaç genç ihtilalci arkadaşımızın şan ve ideal meydanında can verdiklerini gördük ve onların mezarları önünde onların gittikleri yoldan dönme-yeceğimize ahd ü misak [yemin] ettik.⁶

Bu devrimci atılım örgütlenme ve yayın alanında da meyvelerini vermiştir. Devrim katılan aydınlar Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi adında bir parti kurmuş ve *Kurtuluş* adında bir dergi yayınlamaya başlamıştır.⁷ Daha sonra bu çevrenin çoğunluğunun İstanbul'a taşınmasıyla birlikte, *Kurtuluş* Türkiye'de yayınlanmaya başlamış, aynı çevre başka unsurlarla birleşerek Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı kurmuştur.⁸ Almanya'dan gelen grup "Türk Spartakistleri" olarak bilinmiştir.⁹ Bunlardan Ethem Nejat ve yukarıda sözü edilen Hilmi oğlu (Arap) Hakkı TKF kuruluş kongresinde İstanbul delegesidir. Buna daha sonra döneceğiz ama Alman devrimi ile TKF arasındaki bağ burada somut olarak görülebiliyor.

TKF'yi kuran kuşağın devrimcileşmesinde rolü olan üçüncü devrim, 1919 Macar devrimi ve sovyet cumhuriyetidir. Almanya'yı anlamak daha kolaydır ama Macar devrimi Osmanlı vatandaşlarının etkilenmesi bakımından biraz tuhaf görünür ilk bakışta. Bu tuhaflığın ardında yatanı anlamak için şunu hatırlamak yeterlidir: Osmanlı'nın Cihan Harbi'ndeki diğer büyük müttefiki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'dur. Aynen Almanya gibi bu ülkeye de Osmanlı'dan öğrenci ve işçiler gitmiştir. Yukarıda sözünü ettiğimiz Hilmi oğlu Hakkı Kongre'nin ilk günü yaptığı konuşmada şöyle diyor: "(Bela Kun'la) görüştüğüm zaman bana diyordu ki Spartak genç Türklerden Macaristan inkılabına iştirak edenler de olmuştur."¹⁰ Erden Akbulut ve Mete Tunçay

6 *İstanbul Komünist Grubu'ndan Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926*, I. Cilt 1919-1923, der. Erden Akbulut-Mete Tunçay, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2012, s. 50.

7 A.g.y., s. 13.

8 A.g.y., s. 15 ve 19.

9 Nâzım Hikmet ve yakın arkadaşı Vâlâ Nurettin'in sosyalizmle tanışmaları da 1921 başında Anadolu'ya çıktıklarında bu gruptan insanlara rastlamalarıyla olmuştur. Kullandığı mahlasla Vâlâ-Nû, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* kitabında (*İstanbul: Milliyet Yayınları*, 7. Baskı, 2009) bu öyküyü anlatır.

10 *Türkiye Komünist Fırkası Birinci Kongresi*, der. Emel Seyhan Atasoy-Meral Bayülgen, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2. Basım, 2018, s. 67. Béla Kun, Macar devriminin önderi ve daha sonra Komintern yöneticilerinden biridir.

buna şu bilgileri ekliyorlar:

Savaş sırasında, Almanya gibi, Avusturya-Macaristan'da da birçok Türk işçisi vb. bulunmaktaydı. (...) [B]u Türklere bir kısmı, 21 Mart-1 Ağustos 1919 tarihleri arasında 133 gün süren (Bela Kun önderliğindeki) Macaristan Sovyetler Cumhuriyeti'nin savunmasına katılmışlardır. (...) Ayrıca, Budapeşte'de kurulan 3. Uluslararası Alaya bağlı "Kızıl Güney Slavları Taburu"nda Türkler de bulunmaktadır. [Mete Tunçay'ın] *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* kitabının kapağındaki, Budapeşte'deki 1919 [1] Mayısına ait resim, ellerinde "Yaşasın Dünya İhtilâli", "Şark Sovyetler Fırkası" vb. yazılı dövizler taşıyan fesli Türkleri göstermektedir.¹¹

Akbulut ile Tunçay aynı yerde Macar Sosyalist-Komünist Partisi'nin doğulu halklardan işçi ve aydınları örgütlediği bölümünün yönetim kurulunda üç Türk'ün görevli olduğunu da yazıyorlar.

Böylece, Ekim devriminin tetiklediği dünya devriminin birinci dalgası içindeki üç önemli devrimin TKF'nin kuruluşunda önemli bir rol oynadığını görmüş oluyoruz. Ancak, TKF'nin oluşumu aynı zamanda Osmanlı-Türkiye toprağında yaşanan gelişmelere bire bir bağlıydı. Bu topraklarda yaşanan iki devrimle iç içeliği, TKF'ye her ne kadar yurtdışında kurulmuş olsa da sağlam biçimde yerli bir hareket karakteri veriyordu.

Bu devrimlerden ilki bizim 1908 Hürriyet devrimi olarak andığımız, o dönemde ise "Temmuz inkılabı" ya da "10 Temmuz inkılabı" olarak bilinen devrimdir.¹² Başta TKF'nin en önemli önderi Mustafa Suphi olmak üzere partinin kadrolarının önemli bir bölümü İttihat ve Terakki içinden gelir.¹³ Solda bunu yadırgayanlar, hatta bu yüzden TKF önderliğini küçümseyenler oluyor. Hatta daha da ileri gidenler, Mustafa Suphi'yi Marksist olmadan önceki fikirlerini "teşhir ederek" aşağılamaya çalışanlar var. Bu son derecede yanlış bir yaklaşımdır. Her komünist çocukluğundan itibaren Marksist olmaz. Birçok devrimci hareket ve önder, burjuva devrimlerinin en sol kanadını temsil eden önderlerden esinlenerek gelişmiştir. Fransız devriminin sol kanadı Babeuf'ün, hatta Jakobenlerin Marksist hareket üzerindeki etkisi yaygın olarak bilinir. Genel olarak Latin Amerika'da Simon Bolivar, Küba'da José Martí, Nikaragua'da Augusto César Sandino, Salvador'da Farabundo Martí devrimci ve sosyalist hareketlerin esin kaynağı olarak tipik örneklerdir. Çin Komünist Partisi'nin kurucusu ve ilk önderi Çen Duşu siyasi hayatına bir Çin yurtseveri olarak başla-

11 Akbulut-Erden, a.g.y., s. 45.

12 II. Abdülhamid devrimin gücünden korkarak devrimin ana talebi olan anayasayı yeniden uygulamaya koyma kararını bugünün takvimiyle 23 Temmuz günü almıştır. Ama o günün takvimiyle bu 10 Temmuz'a rastlıyordu.

13 Mustafa Suphi devrim gerçekleştiğinde doktorasını yapmakta olduğu Paris'te bulunuyordu. Ama devrime desteği tamdır. Mustafa Suphi Türkiye'ye döndükten sonra bir süre İttihat ve Terakki içinde çalışmış, ama daha sonra ayrılarak başka bir parti kurmuştur.

mış, komünizme daha sonra gelmiş, milliyetçilikle hiç ilgisi kalmadığı için de daha sonra Trotskiy'in Uluslararası Sol Muhaafeti'ne katılmıştır. Ayrıca, insanların fikirlerinin ileri doğru değişmesinden değil değişmemesinden korkmak gerekir. Mustafa Suphi'ye İttihatçılığından, Ethem Nejat'a Türkçülüğünden dolayı hücum etmeyi marifet bilenler, her iki devrimcinin de sonunda mükemmel enternasyonalistler olduğu gerçeğini sessizlikle geçiştirmeye çalışıyorlar.

Daha önce yazdık,¹⁴ yine söyleyelim: Az gelişmiş, emperyalizme tâbi, henüz demokratik devrim yaşamamış ülkelerde sosyalizme geliş milliyetçi kadrolar arasında daha yaygındır. Burjuva devrimcileri arasında liberaller sosyalizme çok zor geçiş yapar. Buna karşılık burjuva devrimcilerinin milliyetçi olanlarının bir kısmı, bu ülkelerde demokratik görevler arasında anti-emperyalizm de olduğu için, en tutarlı anti-emperyalist akım olan sosyalizmin, hele devrimci Marksizmin saflarına çok daha kolay geçerler. TKF kadrolarına olan da bu olmuştur.

TKF'nin bir devrimci örgüt olarak doğmasında elbette 1918'den itibaren Anadolu'da gelişmekte olan kıyamın da etkisi olmuştur. Mondros mütarekesinden sonra emperyalist güçlerin Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgali, buna tepki olarak Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin kurulması, Sevr antlaşması, Anadolu'da kongre iktidarlarının merkezileşmesi, nihayet bir Ankara hükümetinin kurulması, bütün bunlar emperyalizme karşı Anadolu'da çok ciddi bir mücadelenin verilmekte olduğunu ortaya koyuyordu. TKF'yi kuran kadro, daha 1919'un başından itibaren bu ateş içindeki Anadolu'ya erişmek, hatta oraya geçmek için büyük çaba göstermiştir. Mustafa Suphi, gazetesi *Yeni Dünya* ile birlikte 1919 Ocak ayında Kırım'a taşınmış, Nisan ayında Beyaz orduların basıncı altında Ukrayna'ya, Odessa'ya geçmek zorunda kalmıştır. Her iki konumdan da Karadeniz üzerinden İstanbul'a ve kıyı kentlerine bildiri, propaganda malzemesi ve komünist kadro ve ajitatörler göndermiştir. Bunlar, Fidel'i ve Che'yi Küba devrimine götüren külüstür gemiye nazire yaparak söylersek, küçük Türk "Granma'ları"dır! Bu gönderilen malzeme ve insanla İstanbul'da, Karadeniz kıyı şeridinde ve Ankara'da propaganda yapılmış, örgütler kurulmuştur. Yani TKF, dünya devriminin ve 10 Temmuz inkılabının etkisinin yanı sıra ikinci Türkiye devriminin ateşi içinde kurulmuş bir devrimci partidir.

Dünya partisinin Türkiye seksiyonu

TKF, 20. yüzyıl boyunca, bu topraklarda kendinden önce ve sonra gün yüzünü gören bütün sosyalist ve komünist partilerden farklı olarak bir dünya partisinin ayrılmaz bir parçası olarak kurulmuştur.

Bu cümlelerin, Marksizmin enternasyonalist örgütlenme geleneğine aşina olmayanlar için anlaşılması bile güç olabilir. Marksizm başından itibaren işçi sınıfının iktidar mücadelesinin ve daha da önemlisi sosyalizmin inşasının uluslararası bir karakter

14 Bkz. "Müslüman Halkların Ekim'i", *Devrimci Marksizm*, sayı 34, İlkbahar 2018, s. 171-72.

taşıdığı inancıyla ulusal örgütlenmenin ötesinde, mümkün olan bütün ulusları içine alan Enternasyonaller örgütlenmesine taraftar oldu. Marx'ın (ve Engels'in) içinde yer aldığı her iki örgüt de (Komünist Birlik ve Uluslararası İşçi Birliği, yani Birinci Enternasyonal) uluslararası karakter taşıyordu. Marx'ın ölümünden sonra Engels II. Enternasyonal'in kuruluşuna manevi önderlik yaptı. Cihan Harbi'nde II. Enternasyonal iflas edince, Ekim devriminden hemen sonra Bolşevikler Üçüncü (Komünist) Enternasyonal'i kurdular. Birinci ve İkinci Enternasyonaller, büyük ölçüde Avrupa örgütleriydi, Komintern ise gerçek bir dünya örgütü olmayı bildi. Birinci ve İkinci Enternasyonaller gevşek federasyonlar olarak çalışıyordu. Komintern ise gerçek bir parti gibi daha baştan sıkı bir örgütlenme yapısı kurdu. Böylece öteki Enternasyonallere göre çok daha fazla bir dünya partisi karakteri kazandı.¹⁵ İşte TKF, bu örgütün Türkiye seksiyonu olarak kuruldu. Bu kuruluş süreci de Komintern'in desteğiyle, rehberliğinde ve nezaretinde yaşandı.

1918-1921 arasında Meksika'dan Çin'e, Fransa'dan Macaristan'a sayısız komünist partisi kuruldu. Türkiye Komünist Fırkası işte bunlardan biriydi. Ama TKF'nin kuruluşu sosyalizmin ve komünizmin tümüyle yeni bir olgu olduğu Müslüman çoğunluklu bir ülkede gerçekleştiği için bir dizi özgül yön de taşıyordu. TKF'nin dünya partisinin bir seksiyonu olarak kuruluş sürecini zaman içinde dönemeleştirerek ve diğer komünist partilerden farklılaşan yanları da vurgulayarak ele almamız gerekir.

En baştan belirtilmesi gereken nokta, TKF'nin kuruluş sürecinin başından itibaren Rusya Müslümanlarının komünist örgütlenmesinin bir parçası olarak planlanmış olmasıdır. Burada başlangıç noktası MüsKom'dur. Sovyet Rusya yönetimi, Milliyet İşleri Komiserliği'nin içinde özerk bir Müslüman İşleri Merkez Komiserliği (MüsKom) kurulmasına karar vermiştir. Mustafa Suphi çalışmalarına ilk önce 1918 bahar aylarında bu komiserlik bünyesinde başlamıştır. Mustafa Suphi'nin Türkiye Türkçesi ile Nisan ayında yayınına başladığı gazete *Yeni Dünya*'nın başlığının altında bu nedenle "Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesi yayın organı" yazmaktadır.

Bu komiserlikte ilk aşamada en faal olanlar Kazan Tatarları idi. Mollanur Vahidov, Emine Muhiddinova, Halimcan İbrahimov, Şerif Manatov, Mirsaid Sultangaliev gibi önde gelen Tatar komünistleri Mart 1918'de yapılan Rusya Müslüman Emekçileri Konferansı ile kendilerini Müslüman toplumlar içinde daha güçlü olan burjuva devrimci hareketlerden (esas olarak Ceditçilik) ayırdıktan sonra, bir Müslüman Komünist Partisi (b) kurmak üzere bir yürütme oluşturmuştur. Bu partinin hazırlıkları için de bir MüsBüro oluşturulmuştur. Daha sonra Kasım 1918'de bir Müslüman Komünistleri Kongresi toplanmıştır. Mustafa Suphi bu hareketin önderleri arasında yer almıştır. 1920 yılının ilk yarısını (ve belki 1919'un ikinci yarısını da) Mustafa Suphi

15 Bütün bunlar dergimizde daha önce ayrıntısıyla ele alınmıştır. Bkz. Levent Dölek, "Geleceğin Enternasyonal'i'nin Örgütsel ve Programatik Temelleri" ve Sungur Savran, "Komintern ya da Dünya Komünist Partisi", *Devrimci Marksizm*, sayı 37, Kış 2019.

tam da bu işlerle görevli olarak Türkistan'da geçirmiştir.

Mustafa Suphi, bu hareketin öylesine parçasıdır ki, 1918 Haziran-Eylül arasında Çekoslovak karşı devrimci birlikler Kazan'ı kuşattıklarında o da Müslüman komünistler ve yerli halkla birlikte şehrin savunulmasında görev almıştır. Bu çarpışmalar da karşı devrimciler MüsKom başkanı Mollanur Vahidov'u şehit etmişlerdir.

TKF'nin Rusya'daki Müslüman-Türk halklarının oluşum halindeki komünist hareketiyle iç içe geliştiğini görmüş oluyoruz. Bu konuya değindikten sonra, yüzümüzü bir başka noktaya çevirmemiz gerekiyor: TKF'nin kuruluşunun dönemleştirilmesi. Mustafa Suphi kendisi, kuruluş kongresinde bu tarihçeyi anlatırken TKF'nin oluşum tarihini iki evreye ayırır: “tenevvür” [aydınlanma] dönemi ve “teşekkül” [örgütlenme] dönemi. Bu ayrıma göre, Osmanlı savaş esirleri ve mülteci aydınlar için henüz Cihan Harbi'nin devam etmekte olduğu aşamada başlayan Marksizme yakınlaşma süreci, Şubat 1917 devrimi ile birlikte “açıktan açığa tebligat [propaganda]” faaliyetine dönüşmüştür.¹⁶ Nisan 1918'de ise yukarıda sözü edildiği gibi Mustafa Suphi'nin *Yeni Dünya* gazetesi çıkmaya başlamıştır. Bu “tenevvür” dönemini sona erdiren ise bir aşamada örgütlenme faaliyetine girilmesidir. 1918'in Temmuz ayında Kazan'da Osmanlı vatandaşı komünistlerin ilk resmi konferansı toplanmıştır. Türk Sosyalistleri Konferansı adını taşıyan bu konferanstan “üç ay içinde parti kurulması” kararı çıktığı halde, partinin gerçekten kurulması iki yılı alacaktır. İşte Mustafa Suphi'nin “teşekkül” adını verdiği dönem de Temmuz 1918 ile Eylül 1920 arasındaki bu iki yıldır.

Bu iki yıl, Komintern'in oluşum tarihinde de belirgin bir evreye denk geliyor. Daha önce yapmış olduğumuz bir ayrıma yaslanarak söyleyelim: Bu dönemin en azından 1919 ortasına kadar süren dilimi Komintern partilerinin oluşumu bakımından bir “ön Enternasyonal” oluşumuna denk düşer.¹⁷ Bu dönemde, Ekim devriminin etkisi altında daha ziyade Sovyet Rusya'ya komşu ülkelerde (Yugoslavya, Bulgaristan, Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Finlandiya vb.) bir dizi komünist partisi kuruluyordu. Bunların arasında en önemlisi elbette Kasım devriminin etkisiyle 31 Aralık 1918'de kurulan Luxemburg ve Liebknecht'in Almanya Komünist Partisi idi. Henüz Enternasyonal yoktu. Bu ülkelerde ya partilerin kendi içinde radikalleşmesiyle ya Rus partisinin etkisiyle ya da iki faktörün iç içe işleyişiyle eski sosyal demokrasinin bağrında hızlı bir ayrışma yaşanıyor ve Rusya dışındaki ilk komünist partileri ortaya çıkıyordu. İşte Müslüman Komünist Partisi (b) de bu dönemin bir ürünüydü, MüsKom'un içinden gelişmekte olan TKF de.

Ancak Türkiye'nin komünist hareketi yukarıda söz edilen bütün öteki komünist hareketlerden farklı bir gelişme göstermiştir. Bununla ne demek istiyoruz? Diyelim bir Macaristan ya da Bulgaristan partisi erkenden, Mart 1919'daki kuruluş kongresinden sonra doğrudan doğruya Komintern'e bağlı hale gelmiştir. Türkiye'de ise iki kol-

¹⁶ *TKF Birinci Kongre*, a.g.y., s. 88 ve 90.

¹⁷ “Ön Enternasyonal” kavramı için “Komintern”, a.g.y., çalışmamıza bakılabilir: s. 44-46.

dan gelişme olmuştur. Türkiye'nin kendi içindeki komünist hareketler de 1919'dan sonra Komintern'in Doğu Seksiyonu ve KEYK¹⁸ ile ilişki içinde gelişmekle birlikte, TKF'nin gelişimi Bakû Kurultayı'na kadar Rusya içindeki Müslüman komünist hareketinin kurumlarına bağlı olarak yürümüştür.¹⁹ Evet, Mustafa Suphi Komintern'in Mart 1919'daki birinci kongresine, onun içinde olduğu hareketi temsilen başka yoldaşları da Temmuz 1920'deki ikinci kongresine katılmıştır ama işler günbegün hâlâ RKP (b)'ye bağlı olarak yapılıyordu. Ancak 1-7 Eylül 1920 tarihlerinde Ermenistan ve Gürcistan gibi Müslüman olmayan Doğu halklarını da kapsayan bir uluslararası organ kurulunca TKF'nin çalışmaları da RKP (b)'ye bağımlı olmaktan çıkıp Enternasyonal'in, yani Komintern'in çatısı altına girmiştir. Bu organ TKF'nin tarihinde bundan sonraki dönemde önemli bir etkisi olacak olan "Beynelmilel Şark Tebligat ve Harekât [Propaganda ve Eylem] Şurası" adını taşıyordu. Bu özgül gelişme patikasının Türkiye komünist hareketinin oluşumu bakımından etkileri henüz tam olarak araştırılmış değildir.

Somut olarak TKF'nin kuruluş sürecine geri dönersek, Temmuz 1918 Türk Sosyalistleri Konferansı'ndan sonraki gelişmeyi üç evrede inceleyebiliriz. Hareketin Türkiye ile somut bağlar kurmak için büyük çabalar gösterdiği Kırım-Odessa dönemi (1919'un ilk yarısı), Mustafa Suphi'nin Taşkent dönemi (1920 Mayıs'ına kadar) ve onun bu tarihte Bakû'ye gelişiyile birlikte başlayan kuruluş aşaması. Kuruluş Kongresi Bakû Doğu Halkları Kurultayı'nın hemen ardından yapılmıştır.

Şimdi bu kuruluş sürecinin bir başka özelliğine geçelim: TKF I. Kongresi sadece bir kuruluş kongresi değildir. Aynı zamanda bir birlik kongresidir.

Türkiye Komünist Teşkilatları Kongresi

10-16 Eylül 1920 tarihleri arasında toplanan kongrenin iki adı vardır. Bir yandan TKF Birinci Kongresi'dir, ama bir yandan da Türkiye Komünist Teşkilatları Birinci Kongresi.²⁰ Bunun nedenini anlamak, bir bakıma, TKF kuruluş kongresinin önemli

18 Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi.

19 En azından biz, var olan sınırlı bilgi dâhilinde böyle anlıyoruz. 1919'un ortasına kadar (yani Kırım ve Odessa dönemleri boyunca) bu durum kesindir. Özellikle Kırım'da Mustafa Suphi Tatarlarla neredeyse ortak çalışmaktadır. Taşkent döneminde ise tam manasıyla Müslüman komünist hareketinin yönetici kadrolarından biridir Mustafa Suphi. Belirsiz olan nokta, Odessa'dan Taşkent'e uzanan dönemdir. Burada Mustafa Suphi'nin hayat hikâyesinde bir boşluk vardır. Arada Moskova'ya gittiği biliniyor ama orada ne kadar kalmıştır, bu kalış sırasında Komintern organlarıyla ne ölçüde resmi ilişkileri olmuştur, Taşkent'e ne zaman (ve daha önemlisi neden) geçmiştir, bunlar bilinmiyor. Bu durumda, TKF'nin Mustafa Suphi'nin önderliğinde yürüyen kuruluş sürecini Komintern'e ve özellikle Doğu Seksiyonu'na bağlayan bir bilgi gün yüzüne çıkana kadar Türkiye komünizminin bu damarının içinde oluştuğu kozanın Rusya'nın Müslüman komünist hareketi olduğunu varsaymak zorundayız.

20 Doğru ad tartışması için bkz. Yavuz Aslan, "Türkiye İştirakiyün Teşkilâtlarının Birinci Kongresi", *TKF Birinci Kongre*, a.g.y., s. 15.

bir özelliğini kavramaya kapı açmak demektir.

Türkiye Komünist Teşkilatı adı, tekil haliyle, Mustafa Suphi ve arkadaşları tarafından ta 1918 Türk Sosyalistleri Konferansı'ndan başlayarak kullanılmış bir addi. En son Mustafa Suphi 1920 Mayıs'ında Bakû'ye geldiğinde kurulan örgüte de aynı ad verilmişti. (Bu örgüte Mustafa Suphi aynı zamanda "Bakû grubası" da diyor.) Neden "teşkilat"? Çünkü Bolşevizmin "parti" kavramına çok özel bir önem atfeden politik anlayışı içinde Marksist olmuş olan Mustafa Suphi ve çevresi için, parti bir kongre ile, bir program ve bir tüzüğün kabul edilmesiyle birlikte kurulacak, demokratik merkezîyetçilik ilkesi temelinde çalışması gereken özel türden bir örgüttü. Alelade bir konferansta ilan edilecek bir şey değil. Ama öte yandan partinin kuruluşuna kadar dağınık düzen ilerlemek de Bolşevizmin her zaman örgütlü olma yaklaşımına aykırı olacağından genel anlamıyla "teşkilat" sözcüğü daima kullanılmıştır.

Ama bu kendi başına alternatif adı açıklamıyor: Neden Türkiye Komünist Teşkilatları Birinci Kongresi? Neden çoğul? Bunun anlamı şudur: Bu kongrenin amacı sadece Türkiye Komünist Fırkası'nı kurmak değil, 1919-1920 yıllarında Türkiye'de ve Sovyet Rusya topraklarında kurulan çeşitli adlardaki komünist örgütleri birleştirmektir. Yani bu kongre bir bakıma Lenin'in *Ne Yapmalı?*'sında sözünü ettiği "yuvar" tipi örgütleri bir büyük derlenme içinde partiye dönüştürecek bir atılım olarak düşünülmüştür.

Hangi örgütler söz konusudur? İstanbul'da en az üç örgüt vardır: "Türk Spartakistleri"nin Fransa'da eğitim görmüş olan Şefik Hüsnü önderliğindeki İstanbul Komünist Grubu; Türklerden çok gayrimüslim işçilerin üye olduğu Beynelmilel İşçi İttihatı; Mustafa Suphi grubunun İstanbul'a yolladığı kadroların kurduğu ve en azından bir aşamada Türk (Bolşevik) Komünist Partisi adını taşımış olan çevre.²¹ Anadolu'da ise 1920 yılında önce Şerif Manatov, Ziyetullah Nuşirevan ve Salih Hacıoğlu önderliğinde kurulan hafî (gizli) Türkiye Komünist Partisi ve ardından legal olarak kurulmuş, onların da içinde yer aldığı Türkiye Halk İştirakiyun Partisi vardır. Ayrıca Bakû'de 1920 Mart ayında Enver'in küçük amcası Halil Paşa ve Dr. Fuat Sabit tarafından kurulmuş, yönetiminde bazı önde gelen İttihatçı kadroları barındıran bir Türk Komünist Partisi kurulmuştur.²² Ancak Mustafa Suphi Taşkent'teki ekibiyle birlikte Mayıs ayında Bakû'ye geldiğinde bu partiyi dağıtmış, içindeki İttihatçı ileri gelenleri hareketten uzaklaştırmıştır. Ama bu partide yer alan başka kadrolara yukarıda da sözü edilen Türkiye Komünist Teşkilatı (yani Bakû grubası) içinde yer vermiştir.

21 Akbulut-Tunçay, a.g.y., s. 20. Elbette İstanbul'da Sosyal Demokrat Fırkası ya da Türkiye Sosyalist Fırkası gibi başka partiler de mevcuttur. Bizim yukarıda saydıklarımız Üçüncü Enternasyonal'e bağlılık ilan edenlerdir.

22 Bu partide İttihatçıların en azılı önderlerinden bazıları yer almaktadır: Metinde anılan iki isim dışında, Dr. Bahattin Şakir, Küçük Talat, Baha Sait de bu ekibin içindedir. Bkz. Hamit Erdem, *Mustafa Suphi*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 3. Genişletilmiş Baskı, 2010, s. 119.

Bütün bunların ötesinde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde varlığı belli belirsiz bir takım komünist gruplardan hep söz edilmektedir. Ankara merkezli Türkiye Halk İş-tirakiyun Partisi'nin çeşitli illerde örgütlenmesi olduğuna dair bilgiler vardır. Bunlar arasında Eskişehir çok özel bir yer tutmaktadır. Ayrıca Türkiye Komünist Teşkilatı 1920 yazında Anadolu'ya çeşitli temsilciler (Süleyman Nuri, Salih Zeki vb.) yollamış ve özellikle Karadeniz kıyı şeridinde örgütlenmeye ve o örgütlerden kongreye delege getirmeye çalışmıştır. İşin açıkçası, bu döneme ilişkin hemen hemen tüm bilgiler gibi, Anadolu'nun neresinde komünist örgütler ya da yuvarlar olduğu konusunda da bilgiler, özellikle son yıllarda Tüstav bünyesinde yürütülmekte olan çok yararlı çalış-malara rağmen hâlâ parça bölüktür.

Kuruluş kongresine katılan delegeler üzerinde bile birçok spekülasyon yapılmış-tır, yapılmaktadır. Bunların bir bölümünün Kâzım Karabekir'in yolladığı adamlar olduğu, Anadolu'nun Bakû Doğu Halkları Kurultayı'na yolladığı delegelerin komü-nist olmadıkları halde TKF kuruluş kongresine katıldığı vb. çeşitli söylentiler vardır. Biz bu alanda ilk elden araştırma yapan biri olmadığımız için sadece genç Marksist tarihçi kuşaklarının arşivlerde yapılacak daha çok çalışması olduğunu vurgulamakla yetinelim. Ancak bu alanın Marksist olmayan en ciddi araştırmacılarından birinin, Yavuz Aslan'ın, Tüstav arşivinden derlenen TKF Birinci Kongre kitabının giriş bölü-münde, geçmişte yaptığı bazı spekülasyonlar konusunda özeleştiri verdiği gerçeğine de işaret edelim. Bir örnek, Mustafa Suphi'nin Türkiye'den kongreye katılan kişi sayısını 51 olarak vermesi karşısında Aslan'ın daha önce belirttiği kuşkunun yeni belgeler ışığında çürütülmüş olmasıdır. Kongreye Türkiye içinden gerçekten tam da 51 kişinin katıldığı artık belgelenmiş durumdadır ve Aslan kendisi bunu teslim et-miştir. Ya da Erzurum ve Trabzon'dan gelen delegelerin Kâzım Karabekir tarafından belirlenmiş isimler olduğu düşüncesi de çürütülmüş durumdadır. Erzurum'da (yani Kâzım Karabekir'in karargâhının bulunduğu kentte) bir komünist teşkilatının ger-çekten bulunduğu belirlenmiş görünmektedir. Yani Erzurum'dan gelen delegeler, en azından hepsi, Karabekir'in atadığı isimler değildir. Ve bütün bunları Yavuz Aslan teslim etmektedir.²³ Dağınık bilgilerden kesin sonuçlara ulaşmak hatalı olur. Şimdilik daha çok araştırma gerektiğini belirtmek yeterlidir.

Böylece görülüyor ki, kuruluş kongresinde Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ama-cı, İstanbul'daki üç, Ankara'daki (iç içe geçmiş) iki partinin, Bakû gruppasının yanı sıra Anadolu'nun başka illerinde (sayısını ve gücünü bilemediğimiz) bir dizi komü-nist teşkilatı bir araya getirerek birleştirmektir. Bunu saptamış olduk. Ama geriye bir soru kalıyor: Bu amaca ulaşılmış mıdır? Eldeki bilgiler sınırlı olduğu için bu soruya kesin bir cevap verilemez. Ama geçici olarak söylenebilecek olan ancak kısmi başarı elde edildiğidir.

²³ Bu paragrafın başından beri anlatılanlar için bkz. Yavuz Aslan, "Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtlarının Birinci Kongresi", *TKF Birinci Kongre*, a.g.y. içinde, "Kongreye Katılanlar" alt bölümü, s. 19-23.

Kısmi başarı, kongrenin İstanbul'daki en önemli grup sayılabilecek İstanbul Komünist Grubu (İKG) ile Bakû'deki teşkilatı birleştirmiş olmasıdır. İKG yetkili delegeleri Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı, kongreye bu yönde bir karar tasarısı sunmuşlardır. Bu tasarı oybirliğiyle kabul edilmiştir.²⁴ Bu gerçekten çok olumlu bir adımdır. Böylece TKF aynı zamanda ülkenin başkentinde ciddi çalışma olanaklarına kavuşmaktadır. İstanbul'da Mustafa Suphi'nin yolladığı unsurların oluşturduğu çevre ile Ankara partisi zaten Bakû'ye bağlıdır. Bakû temsilcisi Süleyman Sami Ankara ve Eskişehir'de parti yöneticileriyle görüştüğünde bunlar Bakû'ye bağlı olduklarını, kongreye sırf parasızlıktan katılamayacaklarını söylemişlerdir. Yerel örgütlerin ise bu birleşme sürecinden uzak duracağını düşünmek için bir neden yoktur. Bunlar göz önüne alınınca, Bakû grubası ile İKG'nin birleşmesi "yuvar"ların ortadan kalkması bakımından çok önemli idi.

Bu tablonun anlamı şuydu: Birleşme sürecinin dışında kalan tek önemli örgüt, İstanbul'daki öteki güçlü odak olan Beynelmilel İşçi İttihadı'dır (Bİİ). Bu çevrenin derlenme ve birleşme sürecinin dışında kalması sadece nitel bir sorun yaratmıyordu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Bİİ gayrimüslim işçilerin gerek sayıca gerek önderlik bakımından hâkim konumda olduğu bir odaktı. Buna karşılık diğer bütün gruplar neredeyse yalnızca Türk unsurdan oluşuyordu. Dolayısıyla, Bİİ'nin kuruluş kongresinde yer almaması ve birleşme sürecinin bir parçası haline gelmemesi İstanbul ve Anadolu'nun Osmanlı dönemindeki çokulusluluğunun TKF'de ifadesini bulamaması anlamını taşıyordu. Bu böyle devam edecek ve TKF büyük ölçüde Türk komünistlerinden ibaret bir karakter taşıyacaktı. Örgütte çok sayıda Ermeni militan da yer alacaktır. Ama bu bir azınlık varoluşuydu, çokuluslu bir partinin varoluş tarzı değil. Oysa aşağıda göreceğimiz gibi, TKF'nin ülke topraklarında yaşayan halklar arasındaki ilişkileri düzenlemede başlıca ilkesi federasyondur. Ne var ki, federasyonu savunan partide bile çokuluslu bir yapı kurulamamıştı.

Yine de İKG'nin TKF ile birleşme kararı Türkiye'de komünist hareketin daha sonraki gelişmesi açısından genel birleşme ihtiyacını ortadan kaldıracaktır. 1921'de yaşanan ağır sarsıntı sonrasında da partiyi her iki kanattan (ve Ankara-Eskişehir'den) kadrolar taşıyacaktır. Başarının kısmi olması Mustafa Suphi'nin çabasının değerini azaltmaz. Unutulmasın ki, yuvarların birleşmesi amacıyla düzenlenen RSDİP 1903 kongresi, Yahudi sosyalistlerin örgütü Bund'un partiden ayrılmasıyla ve partinin iki büyük hizbe (Bolşevik ve Menşevik) bölünmesiyle sonuçlanmıştır. Yani Lenin'in birleşme çabası da bir bakıma başarı kazanırken (yuvarları derleyip toparlarken), bir yanıyla da bölünme ile sonuçlanmıştır.

TKF'nin bu kongrede elde ettiği kısmi derlenme toparlanma başarısı elbette sadece dört ay sonra önderliğinin yok edilmesiyle büyük darbe yiyecektir. Özellikle Bakû kanadıyla İstanbul İKG kanadının birleşmesi henüz formeldir. Ortak bir deneyim ya-

²⁴ Kararın metni için bkz. *TKF Birinci Kongre*, a.g.y., s. 39.

şanmamıştır. Ayrıca önderlerin çoğunun ölümü dolayısıyla Bakû kanadı fena halde zayıflamıştır. Mustafa Suphi çevresi ile İKG'nin komünizme ve Türkiye komünist hareketinin gelişme yollarına bakışı da epeyce farklıdır. Bu yüzden birleşme çabasının yeniden başlatılması gerekli hale gelmiştir. Ama bu başka bir yazının konusu.

20. yüzyıl Türkiyesi'nin devrimci Marksist partisi

TKF'nin Ekim devriminin ürünü ve Komintern'in seksiyonu olarak kurulmuş olması, karakterini her bakımdan belirlemiştir. TKF, Türkiye'de 20. yüzyılda kendinden önce veya sonra gelmiş bütün partilerden farklı olarak bütünüyle devrimci Marksist ve Bolşevik anlayışla kurulmuş bir partidir.

Her şeyden önce, bu parti Marksizmin *dünya devrimi* hedefini açık ve seçik biçimde programına yazan bir partidir. Programın "Esaslar" bölümünün 5. Maddesi şöyle demektedir: "Sınıf mücadelesi ile özetlenebilecek olan işçi ve köylü devrimci hareketinin temel niteliği, bu hareketin toplumsal ve uluslararası olmasıdır."²⁵ 8. madde ise bunun devrim ve komünizmin inşası bakımından sonuçlarını çıkarıyor: "Sosyal devrim gibi, devrimin burjuvaziye üstünlük ve zaferinden çıkan komünizm uygulaması da dünya çapında bir niteliğe sahiptir."²⁶ Partinin önderi Mustafa Suphi ise birçok yazısında ve konuşmasında bu kavrayışı dile getirmiştir. Biz en anlamlı örneklerden birine, Mustafa Suphi'nin Türkiye komünistlerini temsilen Komintern'in Birinci Kongresi'nde yaptığı konuşmaya başvuralım: "Türk proletaryasının bütün gücüyle *dünya sosyalist devriminin* savunusuna ve gelişimine katılacağı güvenci içindeyiz."²⁷

Bu kavrayışla bütünüyle tutarlı biçimde, elbette aynı zamanda oluşum sürecinin doğası gereği, TKF bir ülkenin komünist partisinin mutlaka bir *dünya partisinin seksiyonu* olması gerektiğini de berrak olarak kavramıştır. Yine programının "Esaslar" bölümünün 11. maddesi şöyle demektedir:

Türkiye Komünist Fırkası yukarıda sözü edilen ilkelere dayanarak, son dönemin insanlık âlemine yeni ve her anlamıyla özgür hayat vaad eden sosyal devrim oldu-

25 Aslı şöyledir: "Sınıfı cidal ile hülâsa edilebilecek olan amele ve rençber inkılapçı hareketinin vasf-ı esasıyesi; bu hareketin içtimai ve beynelmilel olmasıdır." Hamit Erdem, *Mustafa Suphi*, a.g.y. s. 281. Ayrıca bkz. *TKF Birinci Kongre*, s. 164. Aşağıda TKF'nin belgelerinden yapılacak alıntılarda dil genç kuşakların anlaması açısından aşırı derecede zor olduğunda, söz konusu pasajı ana metinde (bu alıntıda olduğu gibi) toptan bugünün Türkçesine çevirecek, metnin aslına dipnotunda yazacağız. Metin anlaşılır bir nitelik taşıyor, ama gençler açısından anlaşılması zor birtakım kelimeler içeriyorsa, bu kelimelerin yanına köşeli parantez içinde günümüz Türkçesi'ndeki karşılığını yazacağız. Bu yazıda bütün köşeli parantezler bizim orijinal metne müdahalemiz anlamına gelir.

26 Aslı şöyledir: "İçtimai inkılâp gibi, inkılâbın burjuvaziye galibiyet ve muzafferiyetinden çıkan komünizm tatbikatı da âlemşümül bir mahiyeti haizdir." Hamit Erdem, a.g.y., s. 281 ve *TKF Birinci Kongre*, a.g.y., s. 166.

27 Hamit Erdem, a.g.y., s. 115. Vurgu sonradan.

ğu inancıyla ve her şeyden önce bir “amele ve rençber” partisi olarak dünyanın diğer komünist partileriyle beraber Üçüncü Enternasyonal’i oluşturma ve onun, kendisi de uluslararası olan burjuvazi ile mücadelesine faal bir organ olarak katılır.²⁸

Program “Şekl-i Hükûmet” başlıklı bölümünün 2. maddesinde, hiçbir ikircikliliğe yer vermeyen biçimde adını vermeksizin proletarya diktatörlüğünü savunmaktadır:

Amele ve rençber şûrâlar [sovyetler] cumhuriyeti ise, emek sarf etmeksizin yaşayan tufeyli [asalak] sınıflar hariç olmak üzere halkın çokluğunu etrafına toplayarak işçilerin işleticiler [kapitalistler] tarafından soyulmasına nihayet verecek her türlü çareleri temin eder. Şûrâlar cumhuriyeti hükûmet ve kızıl ordu teşkilâtıyla (...) sınıfları ortadan kaldırarak her türlü harp ve kıtal gailelerini [savaş ve silahlı çatışmalardan doğan güçlükleri], münevver ve mesut bir istikbale [aydınlanmış ve mutlu bir geleceğe] doğru götüren kapitalizm ile komünizm arasındaki devri- intikale ait, muvakkat bir şekl-i hükûmettir.²⁹

Devlet yapısını tanımlayan bu madde birkaç bakımdan olağanüstüdür. Birincisi, “emek sarf etmeksizin yaşayan tufeyli sınıflar”ın, yani kapitalist, büyük toprak sahibi, büyük tüccar, tefeci vb. sınıfların sadece ekonomik olarak mülksüzleştirilmekle kalmayacağını, siyasi haklarının da yadsınacağını açık şekilde ifade etmektedir. “Amele ve rençber şûrâlar cumhuriyeti”, yasal mülahazalarla proletarya diktatörlüğü olarak anılmamıştır ama proletaryanın (Türkiye koşullarında halk diliyle söylendiğinde işçi-köylü hükûmetinin) eski hâkim sınıfları sultanı altında tutacağı, demokratik hayallere en ufak bir taviz verilmeden vurgulu biçimde söylenmektedir. İkincisi, “kızıl ordu”, proletaryanın baskı aygıtı olarak ismen anılarak burjuva devletinin baskı aygıtı olan ordunun karşısına dikilmektedir. Üçüncüsü, sınıfların ortadan kaldırılması Marksizmin programının asli hedefi olarak açıkça ifade edilmektedir. Dördüncüsü, daha sonra Stalinizmin etkisi altında Marksizmin ufkundan çıkmış olan proletarya diktatörlüğünün sadece sınıfların ortadan kalkmasına kadar geçici olarak (“muvakkat bir şekl-i hükûmet”) gerekli olduğu fikri burada açıkça dile gelmektedir. Nihayet, Marx’ın “Gotha Programının Eleştirisi” konulu çalışmasında, Lenin’in ise *Devlet ve Devrim*’inde bütünüyle berrak olduğu halde Stalinistlerin varlığını reddettikleri ve sosyalizmin ilk aşaması ile özdeşleştirdikleri “kapitalizm ile komünizm arasındaki devri- intikal” burada pırıl pırıl parlamaktadır. TKF programının bu maddesi, Mark-

28 *TKF Birinci Kongre*, a.g.y. derleyicilerine göre, bu 11. madde değil, 10. maddenin numara verilmemiş son paragrafıdır. Bkz. s. 305n. Aslı şöyledir: “Türkiye İştirakiyün (Komünist) Fırkası yukarıda zikrolunan esaslara binaen, son devrin insanlık âlemine yeni ve bütün mânâsıyla hür hayat vaad eden içtimâî inkılâp devri olduğuna kail ve her şeyden evvel bir ‘amele ve rençber’ fırkası, dünyanın diğer komünist fırkalarıyla beraber Üçüncü ‘Enternasyonal’i teşkil ve onun yine beynelmîl burjuvazi ile mübarezesine faal bir uzuv olarak iştirak eder.” *TKF Birinci Kongre*, a.g.y., s. 168; Hamit Erdem, a.g.y., s. 283.

29 *TKF Birinci Kongre*, a.g.y., s. 305-306.

sist devlet programının orijinal halinin sadık bir sergilemesi gibidir!

Bu maddeden sonra gereksiz görülebilir, ama programın aynı bölümünün 3. maddesi “Fırka, halkçılığın en yüksek bir şekli olan ameşe ve rençber şûrâlar cumhuriyetinin kurulması yolunda yorulmaksızın çalışmayı (...) kendine görev bilir” diye eklemektedir. Programı hazırlayanlar 2. madde bir devlet biçimi olarak proletarya iktidarını bütün açıklığıyla anlatmış olduğu halde 3. maddenin bu cümlesine neden gerek görmüşlerdir? Çünkü bu 3. madde proletarya diktatörlüğünü değil, partiyi tanımlamaktadır. Partinin “yorulmaksızın” proletarya diktatörlüğü için mücadele edecek bir parti olacağını vurgulamaktadır. Yani bu madde partiye görev vermektedir.

Program açısından vurgulamak istediğimiz son nokta, uluslar sorununa ilişkindir. Bu hayati bir önem taşımaktadır zira Anadolu daha yeni bir soykırım deneyiminden geçmiştir. Millî Mücadele ise yalnızca Müslüman halkların, en başta Türk halkının sömürgecilere karşı verdiği bir savaş değildir, aynı zamanda Müslüman halkları gayrimüslim halklarla (en başta Rum ve Ermeni halklarıyla) karşı karşıya getiren bir süreçtir. Yani Millî Mücadele aynı zamanda bir “milliyetler mücadelesi”dir. TKF, Millî Mücadele'nin nesnel anlamda anti-emperyalizmiyle huzursuz biçimde bir arada var olan **bu “milliyetler mücadelesi”ndeki eksikliğini kapatan, yanlışını düzelten, yani Millî Mücadele döneminin ihtiyaçlarına en iyi cevabı veren programa sahiptir.**

TKF bu meseleye o kadar büyük önem atfetmiştir ki, bunu “Esaslar”dan sonra gelen ilk bölüm olan “Şekl-i Hükûmet”in hemen ardından, **“İktisadiyata Dair” bölümünden önce** ele almıştır. Bu konunun ele alındığı bölümün başlığı, Anadolu gerçeğine uygun olarak, “Din ve Milliyet”tir. Bu bölüm (4. maddeden 7. maddeye) dört maddeden oluşur. Dördüncü ve beşinci maddeler geneldir: vicdan hürriyetini ve dini ve millî temellerde düşmanlıkla mücadeleyi öngörür. Altıncı madde daha somuttur. Osmanlı'daki “millet sistemi” icabı “muhtelif milletleri temsil davasında bulunan ruhani müesseseler” için bunların “hükûmetten ayrılarak cemaat teşkilâtı halinde bırakılmasını” öngörür. En önemlisi 7. maddedir. Bugünün Türkçesi ile aktaralım:

7. TKF çeşitli milliyetlere mensup devrimci işçi ve köylü sınıfları arasındaki eski düşmanlıkları kaldırmak için aşağıdaki en kesin çareleri uygular:

a) Dil ve kültür açısından her milliyetin tam özgürlüğünü sağlayarak şu ya da bu millete özgü her türlü ayrıcalığı ortadan kaldırır.

b) TKF devlet örgütlenmesinde çeşitli uluslara mensup işçi köylü şuralar cumhuriyeti kurulmasını kabul ve “özgür ulusların özgür birliği” temelinde olmak üzere federasyon yöntemini tercih eder.

c) Fırka işçi ve köylü sınıfları da tümüyle ayrı ve bağımsız yaşama akımlarına kapılmış olan ulusların arasında kanlı uyuşmazlıklar çıkmasına yer vermemek için bu gibi meselelerin “plebisit” [referandum] usulüyle, genel oya başvurarak çözü-

mesinin önünü açar.³⁰

İttihatçı emperyalizminin zulüm ve dehşetinden yeni çıkmış bir toplumda ne büyük bir ışık, ne büyük bir cesaret! Burada dil ve kültür alanında özgürlük tanınıyor, federasyon ilkesi kabul ediliyor, en önemlisi de bütün bu güvencelere rağmen hâlâ ayrılmak isteyen halka kendi kaderini tayin hakkı tanınıyor. Bugün Mustafa Suphi'yi eski İttihatçı olmakla, Ethem Nejat'ı eski Türkçü olmakla suçlayanların suratına fırlatılmış bir eldivendir bu!

20. yüzyıl Türkiyesi'nin Bolşevik partisi

Bolşevik ya da devrimci Marksist bir parti, başka sosyalist partilerden, sadece programı ile değil, örgüt anlayışı ile de ayrışır. TKF bu açıdan da Bolşevizmin iyi bir öğrencisi olduğunu ortaya koymaktadır. Partinin “Teşkilât Nizamnamesi”nin (yani Tüzüğü'nün) birinci maddesi, parti üyesini, 1903 RSDİP Kongresi'nde Bolşevikler ile Menşevikleri birbirlerinden kopmaya sürükleyen farklılık söz konusu olduğunda, bütünüyle Bolşevik kriterlere başvurarak tanımlar: “Fırka programını kendine meslek ittihaz edip [dünya görüşü olarak benimseyip] teşkilâtlardan birinde çalışan, fırka kararlarına tâbi olan ve verilmesi gereken kaydiyeyi [aidatı] ödeyen herkes fırka azası [üyesi] sayılır.”³¹

Fırka bilinçli biçimde bir işçi partisi olmak amacını güder. Tüzüğü'nün 3. maddesine göre, aday üyeler arasında ayırım uygulanır: İşçi ve köylülere esas üye statüsüne geçiş için üç ay bekleme süresi, diğer sınıflardan olanlara ise altı ay bekleme süresi uygulanır.³²

Merkeziyetçi ve disiplinli bir yapı anlayışı bütün tüzüğe damgasını vurur. Nizamnamenin 46. maddesi bu konuda açıktır: “Fırka üyeleri ve teşkilatları arasında disipline uyma sorununa fazlasıyla dikkat edilmelidir. Fırkanın yetkili organları tarafından verilen kararlar, teşkilatlarca hemen yürürlüğe konulmalıdır.”³³ 47. madde ise bunu yaptırıma bağlar: “Üst organların kararlarını uygulamamak ve fırkanın fikirlerine

30 A.g.y., s. 306. Aslı şöyledir: “T.K.F. muhtelif milletlere mensup inkılâpçı amele ve rençber sınıfları arasındaki eski düşmanlıkları kaldırmak için aşağıdaki en kat'î çarelere girişir: (elif) Dil ve hars nokta-i nazarından her milletin tam hürriyetini temin ve bu itibarla bir veya diğer millete mahsus olan her türlü imtiyazı ilga eder, (be) T.K.F. hükümet teşkilâtında muhtelif milletlere mensup amele, rençber şûrâlar cumhuriyeti teşkilini kabul ve ‘hür milletlerin hür ittihadı’ esasında olmak üzere federasyon usulünü tercih eder. (pe) Fırka amele ve rençber sınıfları da tamamen ayrı ve müstakil yaşamak ceryanlarına kapılmış olan milletlerin arasında kanlı nizalar çıkmasına yer vermemek için bu gibi meselelerin ‘plebisit’ usulüyle: Umumî reye müracaatla halline delâlet eder.”, *TKF Birinci Kongre*, a.g.y., s. 306; Hamit Erdem, a.g.y., s. 284.

31 *TKF Birinci Kongre*, a.g.y., s. 313.

32 Aynı yerde.

33 A.g.y., s. 316. Aslı şöyledir: “Fırka âzâsı ve teşkilatları arasında disipline (intizama) riayet meselesine ziyadesiyle dikkat olunmak lâzımdır. Fırkanın selâhiyettar müesseseleri tarafından verilen kararlar, teşkilâtlarca hemen icra olunmalıdır.”

hizmet etmemek bir suç oluşturur.”³⁴ Ama tüzük aynı zamanda parti içi demokrasiyi de vurgular. 46. maddenin son cümlesi şöyledir: “Bununla beraber, fırka içinde her meselenin tamamıyla serbest olarak müzakeresine [tartışılmasına] imkân verilir.”³⁵ Yani merkeziyetçilik ama demokratik merkeziyetçilik.

Kongre örgütlenmeye ilişkin gündem maddesinde kapalı celse olarak toplanmış, bu oturuma yalnızca tam oy hakkına sahip delegeler katılmıştır. Bu kapalı oturuma rapor sunan Selim Mehmedof'un örgütlenme konusunda söylediği bazı şeyler, Bolşevik örgüt anlayışını bire bir yansıtmak bakımından dikkat çekmeye değer şeylerdir. Selim Mehmedof konuşmasına şöyle başlar:

Biz işimizin nazariyat [teori] ve program cihetini [yönünü] bitirdik, artık teşkilât meselesine geldik. Teşkilât bizim içtimam [toplantının, kongrenin] can ve en mühim bir noktası meselesidir. Çünkü teşkilâtın ne suretle kurulmasından, maksadımızın muzafferiyet veya mağlubiyetimize [amacımızın zaferle mi yenilgiyle mi sonuçlanacağına] bu delalet eder [yol gösterir].

Burada örgüt meselesinin *belirleyici* karakteri vurgulanmaktadır. Bu, Bolşevik kavrayışı diğer bütün sosyalist partilerin anlayışından ayıran noktadır.

Selim Mehmedof daha sonra şu tür noktalara değinmektedir:

Bize lâzım olan şey Üçüncü Beynelmile'in fırka teşkili [örgütlenmesi] hakkındaki gösterdiklerini anlamak lâzım. (Biz Türkiye Fırkası'nı dahi o malum ve çizilmiş esaslara binaen [dayanarak] kurarız.) (...) İştirakiyun Komünist Fırkası³⁶ (...) (zahmetkeş [emekçi] sınıfın önünü çeviren en aklı [rasyonel], en ileri, binaenaleyh [dolayısıyla] en inkılâpçı [devrimci] bölüğüdür. (...) işçi sınıfı (ile) bu partiyi birbirine karıştırmamalıdır. (...) çünkü tarihî noktalarda işçi arasında türlü irticaî [gerici] haller olur. Bu bizim inkılâpçı komünist fırkası özünün (?) vazifesi [görevi] de kat'î olarak geride kalan bölükleri en ileri gelen bölük sırasına yükseltmek[tir].³⁷

Burada Bolşevik örgütlenme anlayışının en önemli ilkelerinin billur biçimde dile getirildiğini görüyoruz. TKF gerçek bir Bolşevik örgüt anlayışına bağlı olarak kurulmuştur.

34 Aynı yerde. Aslı şöyledir: “Yukarı teşkilâtların kararlarını işlemek ve fırkanın fikirlerine hizmet etmemek bir cürüm teşkil eder.”

35 Aynı yerde.

36 Bilindiği gibi, “iştirakiyun” sözcüğü zaten “komünizm” demektir. Parti üyeleri zaman zaman halkın daha iyi anlayabilmesi için komünizm veya komünistle birlikte bu terimi de kullanır.

37 A.g.y., s. 237. Alıntındaki soru işareti, kitabın editörlerince konulmuştur.

TKF'den günümüze

100 yıl önce, Ekim devriminin ve Millî Mücadele'nin ateşi içinde bu toprakların ilk ve 20. yüzyıl boyunca tek devrimci Marksist ve Bolşevik partisi kuruldu. Bu partiden bugüne ne kaldı diye sorulursa, buna cevabımız pırıl pırıl bir komünist program ve tüzük olacaktır. Çünkü örgütsel olarak Türkiye Komünist Fırkası'ndan günümüze hiçbir şey, ama hiçbir şey kalmamıştır. 1920'li yılların ortalarından itibaren Türkiye Komünist Partisi (TKP) olarak anılmaya başlayan bu parti, Komintern'in başına gelen dünya tarihsel felakete, yani Sovyetler Birliği'nin bürokrasinin sultanı altına girmesine ve Stalinizmin tek ülkede sosyalizm programının Komintern'i gereksiz hale getirmesine paralel olarak Sovyet bürokrasisinin dış politikasının bir aygıtına dönüşmüştür. Parti iki kez likidasyona (tasfiyeye) maruz bırakılmıştır. İlkinde 1936-1937 yıllarından itibaren "separat" adlı bir kararla örgüt tasfiye edilerek CHP'ye iltihak kabul edilmiştir. İkincisinde ise, Gorbaçov'un 1980'li yıllarda Sovyetler Birliği'nde başlattığı kapitalist restorasyon süreci içinde parti kendini hem liberalizme angaje olarak programatik bakımdan, hem de örgütsel olarak bütünüyle tasfiye etmiştir. Bugün bu adı kullanan partiler hiçbir biçimde tarihi TKP'nin dolaysız mirasçısı olarak kabul edilemez.

Bürokratik olarak yozlaşmış Sovyetler Birliği'nin Türkiye burjuvazisi nezdindeki araçlarından biri haline gelmiş bir TKP'nin mirasını bugün üstlenmek zaten anlamsızdır. Neye sahip çıkıyorsunuz? Ortada ne bürokratik olarak yozlaşmış bir işçi devleti haline gelmiş bir Sovyetler Birliği kalmıştır, ne de dolayısıyla onun bir aletine ihtiyaç vardır.

Ama TKF'nin mirası yaşıyor, yaşayacaktır. Bu parti Türkiye'nin ilk devrimci Marksist partisidir. Hedefi, Türkiye burjuvazisiyle pazarlık aracılığıyla bir "ulusal demokratik düzen" kurmak olan TKP'den farklı olarak proletarya iktidarındır, sosyal devrimdir. Üstelik bu sosyal devrim Marksizmin en soylu geleneğine bağlılık içinde olarak bir dünya devriminin parçası olarak görülmektedir. Bu hedefe ulaşmak için TKF Lenin'in Marksizme yaptığı en önemli katkı olan parti anlayışını uygulayarak, Rus partisinin tarihi deneyiminden öğrenerek, işçi sınıfının öncüsünü devrimci bir programla, demokratik merkezîyetçi temellerde ve sıkı bir disiplin anlayışıyla örgütlemeyi önüne koymuş, yani Bolşevik parti yaklaşımını da bu topraklara armağan etmiştir. Devrimci Marksist program, Bolşevizm, proletarya enternasyonalizmi: Bugün, dünya devriminin üçüncü dalgasının yükseliş döneminde, geleceğe aktarılması gereken daha iyi bir miras nasıl bulunabilir?

Üstelik, Türkiye Komünist Fırkası'nın mirasını çeşitli boyutlarıyla geleceğe taşımış unsurlar da vardır geçmişimizde. Nâzım Hikmet'in 1929-1936 arasındaki Muhafız TKP'si bunların en önemlisidir.³⁸ TKP içinde Nâzım'ın dışında partiyi ger-

38 Bkz. "Tutsak Bolşevik: Nâzım Hikmet ve Stalinizm", *Devrimci Marksizm*, sayı 20, İlkbahar 2014, "Türkiye Komünizminde Sol Muhalefet" bölümü, s. 48-61.

çekten devrimin aracı olarak yaşatmak isteyen ama Stalinizmin sınırlarını aşamayan ya da melez bir anlayışa yelken açan başkaları da olmuştur: Hikmet Kıvılcımlı, Mihri Belli, Vedat Türkali ve başkaları. Bunların hepsinin katkıları, geleceğin devrimci Marksizmini yerli ve Türkiyeli kılmak bakımından dikkate alınacaktır. TKP içindeki 1965 Muhalefeti'nin sağa doğru meyleden unsurlarının dışında değerli yanları olup olmadığı mutlaka araştırılacaktır.

Sonra 1971 kuşağının katkıları bu tarihi geleneğe katılacaktır. Program, strateji ve örgütlenme modeli bakımından devrimci Marksist-Bolşevik gelenekten kopmasına karşılık, 1971 atılımı belirleyici bir açıdan TKF'nin ruhunu yeniden ayağa kaldırmıştır: İnkılapçılık, hem de içtimai inkılapçılık Türkiye solunun gündemine yeniden yerleşmiştir. Türkiye topraklarının yerleşmiş devrimci Marksizmi gelecekte bu devrimci tavrı yeniden devrimci Marksist-Bolşevik tarih ve parti kavrayışıyla birleştirecek, 1971 kuşağının yarattığı fırtınayı Türkiye işçi sınıfının, 1908 grev hareketinde, Kavel'de, 15-16 Haziran'da, Tariş'te, bahar eylemlerinde, büyük madenci yürüyüşünde, 17-18 Haziran 1995 kamu emekçileri eyleminde, Seka'da, Tekel'de, metal işçilerinin 2015 işgalli fiili grevinde cisimleşen tarihi mücadelesiyle birleştirecek, onun tavrını, heyecanını, anti-emperyalist kararlılığını, burjuva devletine karşı uzlaşmazlığını sınıf mücadelesinin yatağına akıtarak bir büyük nehir yaratmak için mücadele edecektir.

Bu mücadele, önüne aynen TKF gibi sadece işçi sınıfının değil, Anadolu, Mezopotamya ve Ortadoğu'nun bütün kardeş halklarının hürriyetini sağlamak üzere yola koyulacaktır. Bu mücadele ancak, Komintern'in tarihte ilk kez yarattığı dünya komünist partisi, Dördüncü Enternasyonal'in programı ile yeniden ve güncelleştirilmiş biçimde kurulduğunda TKF'nin tarihi misyonunu tam olarak yeniden üstlenebilecektir.

O zaman Mustafa Suphi, tarihte hak ettiği yere yerleşecek, 15'lerin ve daha sonra devrim için hayatını yitirmiş bütün erkek ve kadınların anısı, kurulacak yeni toplumun baş köşesinde yerini alacaktır.